

4.4 Ruimtelijk samenhangende gebieden in het buitengebied

De schaalvergroting binnen de landbouw is de afgelopen decennia van grote invloed geweest op het beeld van de landbouw. Het gemiddelde agrarische bedrijf is sterk in omvang toegenomen, maar het aantal bedrijven is sterk afgenomen. Er is veel agrarische bebouwing vrijgekomen. Deze bebouwing heeft veelal een nieuwe woonfunctie gekregen. Daarnaast is er ook nieuwe woonbebouwing in het buitengebied terecht gekomen. Deze ontwikkelingen hebben in ruimtelijk opzicht geresulteerd in een nivellering van het landschap. Ook voor de komende jaren is er veel ruimtelijke dynamiek te verwachten in het buitengebied door reconstructie en functieverandering in de landbouw. Het wordt van steeds groter belang geacht dat deze ruimtelijke dynamiek gepaard gaat met het toevoegen van ruimtelijke kwaliteit in het buitengebied. In de welstandsnota wordt een toetsingskader geformuleerd ter behoud van aanwezige ruimtelijke kwaliteiten. Hiervoor is het wel nodig dat voor het buitengebied ruimtelijk kwaliteitsbeleid wordt geformuleerd. Daarbij kan een driedeling naar type agrarische gebieden waarschijnlijk een grote rol spelen. Deze driedeling is gebaseerd op de volgende strategie bepaling:

- beschermen: bestaande karakteristieken behouden;
- transformeren: veranderingen op basis historische karakteristiek;
- vernieuwen: realisatie nieuwe structuur en karakteristiek.

Vanuit de welstand geredeneerd ligt de ruimtelijke kwaliteit in de herkenning en het behoud van karakteristieke bebouwing dat in historische, stedenbouwkundige of architectonische bijzonder is. Deze bijzonderheid kan ook bestaan uit het specifiek lokaal of regionaal voorkomen van een bepaalde bebouwingstypologie.

Het type bebouwing en de ruimtelijke structuur ervan was in eerste instantie een directe afgeleide van de natuurlijke omstandigheden. Naarmate de mens de natuur meer naar zijn hand ging zetten, spelen meer rationele verkavelingsprincipes een rol. In beide gevallen vertelt de ontstaansgeschiedenis veel over het karakter van de bebouwing.

De hieronder gegeven gebiedsbeschrijvingen zijn dan ook gebaseerd op de cultuurhistorische ontwikkeling van het buitengebied. Het blijkt dat op basis hiervan verschillende deelgebieden kunnen worden onderscheiden in het buitengebied. In elk van deze gebieden is een oorspronkelijk karakteristiek bebouwingpatroon en bebouwingstypologie aanwezig. Voor het welstandsbeleid biedt dit voldoende aanknopingspunten voor het formuleren van welstandscriteria. De gemeente zal echter moeten bepalen in welke mate de cultuurhistorische patronen een basis vormen voor het ruimtelijke kwaliteitsbeleid.

De cultuurhistorische landschapstypen die in het buitengebied van Ede voorkomen zijn:

- Bos- en heidelandschap;
- Engen;
- Kampenlandschap;
- Broek- en heide-ontginningslandschap;
- Veenontginningslandschap.

4.4.1 Bos- en heidelandschap

Het bos- en heidelandschap bevindt zich op de hogere delen van de stuwwal van de Veluwe. Dit deelgebied beslaat het overgrote deel van het gemeentelijk grondgebied en ligt ten oosten van de bestaande kernen. Oorspronkelijk kwamen op deze arme zandgronden oerbossen voor. Toen vanaf de middeleeuwen deze bossen werden gebruikt voor begrazing degenereerde het bos tot heide en

zandwoestenijen. Zandverstuivingen vormden toen bedreigingen voor bestaande dorpen en gehuchten. Aan het eind van de 19^e eeuw zijn naaldbossen aangelegd op de toen vrijwel boomloze Veluwe. Het hout is onder andere gebruikt in de mijnbouw in Zuid-Limburg. Op kleine schaal is de heide ontgonnen, zoals bij De Ginkel en Driesprong.

Het landschap bestaat nu grotendeels uit gemengde bossen en heidevelden. Naast enkele verspreid liggende woonbebouwing bestaat de aanwezige bebouwing hoofdzakelijk uit recreatiebedrijven, bungalowparken en medische instellingen. In de heideontginningen is sprake van een concentratie aan bebouwing. De weinig historische bebouwing ligt hier langs een rationele verkaveling in het veld. In een ouder buurtschap als De Ginkel ligt de historische bebouwing meer verspreid op de velden en komen er ook schaapskooien voor.

4.4.2 Engen

De engen (of essen) vormen een overblijfsel van een landschap waar een systeem van eslandbouw functioneerde. Binnen dit systeem bestond een nauwe relatie tussen de es, de bewoning, de groengronden en de heide, en in zekere zin ook de zandverstuivingen. In de gemeente Ede komen zogenaamde flank-esdorpen voor. De bebouwing is hier te vinden aan die zijde van de es waar ook de (lager liggende) groengronden te vinden zijn; aan de hoge zijde van de es ligt het drogere (heide)gebied. Zo loopt de bebouwing parallel aan de stuwwalflank van de Veluwe.



Uitzicht op de Roekelse Eng

De engen waren gemeenschappelijk bezit en werden op een afgesproken, rechtvaardige manier onder de gerechtigden en /of erfgenamen verdeeld. Dit leidde tot een rechtlijnig uitgezette strookvormige percelering. Kenmerkend was echter het ontbreken van heggen of wallen als afscheiding, zodat de engen een open landschap vormen. De eslandbouw is één van de oudste landbouwsystemen in Nederland. Langs de engen komt dan ook veel historische bebouwing voor. Het hallehuistype is

overheersend. Bij dit boerderijtype zijn stallen, opslagruimte, werkruimte en woonruimte onder één dak geplaatst. Schaapskooien staan los van deze bebouwing langs de engen.

4.4.3 Kampenlandschap

Het kampen- of hoevenlandschap wordt gekenmerkt door het (vroeger) voorkomen van hagen, boomsingels, houtwallen, e.d. en daarmee door een grote beslotenheid. De inrichting ervan stamt uit de periode van voor de 19^e eeuw. Het kampenlandschap bestaat uit landbouwcomplexen die zich hebben ontwikkeld op de lage dekzandruggen in de Gelderse Vallei in de nabijheid van beken. Het bebouwingspatroon volgt deze natuurlijke ondergrond waardoor een organisch, en door de vele beplantingselementen, besloten ruimtelijke structuur ontstaat. Ook binnen dit landschap komt nog historische bebouwing voor met als meest karakteristieke boerderijbebouwing het hallehuis.

4.4.4 Broek- en heideontginningslandschap

Op sommige plekken op de heide en in de lange tijd extensief gebruikte vochtige broekgronden langs de beken hebben vanaf de 19^e eeuw nieuwe ontginningen plaatsgevonden. Dit mede als gevolg van het opheffen van de gemeenschappelijke marken, de introductie van kunstmest en het verbeteren van de ontwatering. Dit landschap kent een rationele verkaveling met rechte lijnen. Soms zijn de kavelgrenzen geaccentueerd door houtwallen, maar vaak heeft het prikkeldraad vanaf het begin af aan een rol van grensaanduiding vervuld.

Bebouwing is gelegen op de kop van de kavels in een lint langs de nieuwe ontginningswegen. De bebouwing dateert vanaf het einde van de 19^e eeuw. De agrarische bebouwing op het erf is in het algemeen talrijker in aantal en forser van omvang dan de bebouwing langs de engen en in het kampenlandschap. Er is gebruik gemaakt van meer moderne materialen, zoals beton en golfplaten.

4.4.5 Veenontginningslandschap

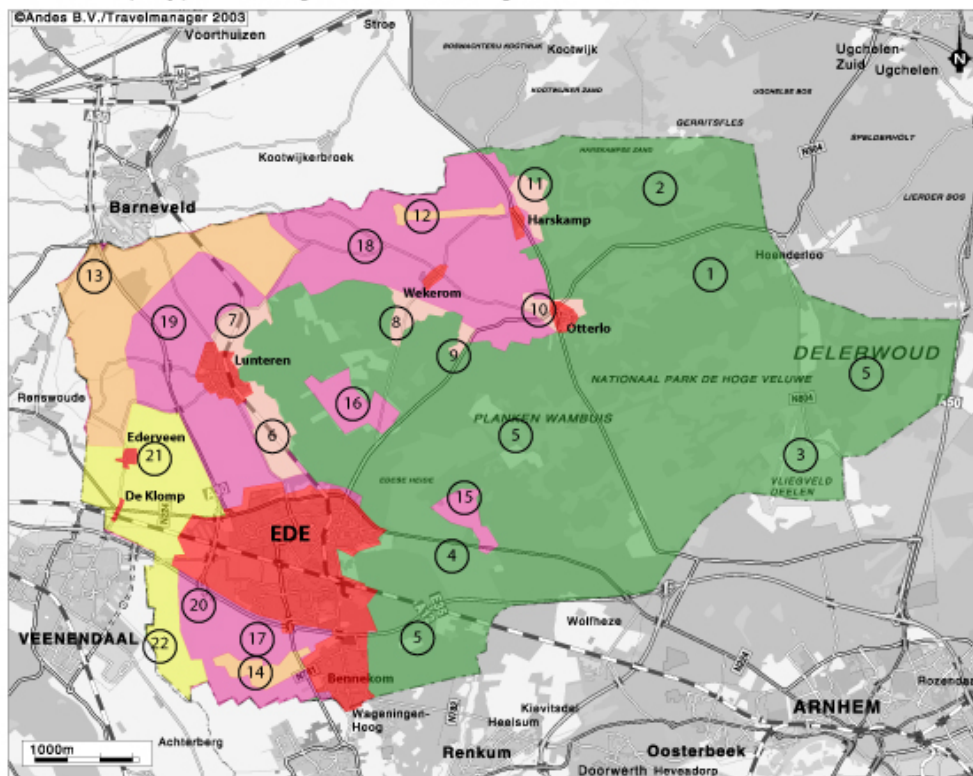
In de meest lage en natte delen van de Gelderse Vallei heeft veenvorming opgetreden. Pas met het uitvoeren van verbeteringen in de waterhuishouding van de Gelderse Vallei werd het mogelijk deze veengebieden te ontwateren en vervolgens te ontginnen. Dit heeft plaatsgevonden in de 19^e eeuw. Vanuit de ontginningsbasis zijn vervolgens opstreckende kavels het veengebied ingetrokken. Er ontstonden lange smalle percelen met agrarische bebouwing op de kop van de kavel langs het ontginningslint. Voor de landbouw waren de percelen al snel te kleinschalig. Door vererving zijn de percelen nog verder versnipperd. Om als agrarisch bedrijf rendabel te blijven zochten de meeste agrariërs hun toevlucht tot intensivering. Met name in het veenontginningslandschap, maar ook wel in het kampenlandschap komt dan ook veel intensieve veeteelt voor.

Het landschap bestaat uit een rationele verkaveling met een hoge dichtheid aan agrarische bebouwing langs zowel de linten als langs andere wegen. De bebouwing is hoofdzakelijk modern van karakter.

4.4.6 De gebiedsindeling

In dit hoofdstuk is een algemene beschrijving gegeven van ruimtelijk samenhangende gebieden binnen het buitengebied. Deze gebiedsbeschrijving is vervolgens in onderstaande tabel geconcretiseerd naar de lokale situatie in de gemeente Ede. Op de begeleidende kaart wordt de gebiedsindeling weergegeven.

Landschapstypen/ deelgebieden buitengebied Ede



Bos- en Heidelandschap:

1. De Hoge Veluwe
2. Harskampsche Zand
3. Deelen
4. Edesche- en Ginkelse Heide
5. Overig bos- en heidegebied

Engen:

6. Doesburgereng
7. Meulunterse eng
8. Wekeromse eng
9. Roekelse eng
10. Otterlose eng
11. Harskampereng

Kampenlandschap:

12. Westeneng
13. Meulunteren-Nederwoud
14. Nergena

Heide- en broekontginningen:

15. De Ginkel
16. Driesprong
17. De Kraats
18. Wekerom-Harskamp
19. Lunterse Veld
20. Maanderbroek

Veenontginningen:

21. Ederveen
22. Binnenveld